

Επανάσταση στην ψυχολογία:

από την αλλοτρίωση στη χειραφέτηση

Ian Parker

Ian Parker

Επανάσταση στην Ψυχολογία: από την αλλοτρίωση στην χειραφέτηση

© για την ελληνική γλώσσα, εκδόσεις ΟΠΟΣΙΤΟ, Αθήνα, 2018

ISBN 978-618-83429-1-0

Τίτλος πρωτότυπου

Revolution in Psychology: From Alienation to Emancipation,

London-Ann Arbor, MI: Pluto Press. Copyright © Ian Parker

ISBN 978-0-7453-2535-4

Μετάφραση:

Κατερίνα Βαρδουλάκη (Κεφ. 3 & 10),

Ανδρέας Βατσινάς (Εισαγωγή, Κεφ., 4, 6, 11 & 12),

Έλσα Θεοδώρου (Κεφ. 5),

Νίκος Μυλωνάς (Κεφ. 1, 7 & 9),

Άρτεμις Χριστινάκη (Κεφ. 2 & 8)

Επιστημονική επιμέλεια: Ανδρέας Βατσινάς

Γλωσσική επιμέλεια: Γιάννης Βογιατζής

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Ηλιάδου Ευτυχία

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Κεχαγιάς

Υπεύθυνος έκδοσης: Μιχάλης Μεντίνης

Επανάσταση στην ψυχολογία:

από την αλλοτρίωση στη χειραφέτηση

Ian Parker

μετάφραση: Δίκτυο Κριτικής Ψυχολογίας
επιστημονική επιμέλεια: Ανδρέας Βατσινάς

Περιεχόμενα

Πρόλογος για την ελληνική έκδοση: Επανάσταση στην ψυχολογία, ξανά και ξανά.....	9
Εισαγωγή.....	13
1. Τι είναι η ψυχολογία; Συστάσεις.....	23
2. Η ψυχολογία ως ιδεολογία: Εξηγώντας τον ατομικισμό.....	53
3. Η ψυχολογία στην εργασία: Παρατήρηση και έλεγχος της αλλοτριωμένης δραστηριότητας.....	79
4. Παθολογικοποιώντας τη διαφωνία: Η εκμετάλλευση απομονωμένη και επικυρωμένη.....	103
5. Υλικά συμφέροντα: Η παραγωγή της δυσφορίας	127
6. Άψυχες συνθήκες: Ο έλεγχος των θεραπευτικών εναλλακτικών	149
7. Επαγγελματική ενδυνάμωση: Οι καλοί πολίτες	171
8. Το ιστορικό, το προσωπικό και το πολιτικό: Ψυχολογία και Επανάσταση.....	193
9. Κοινή λογική: Η ψυχολογική κουλτούρα στην αριστερά.....	217
10. Στοιχεία εναντίωσης: Οι σύγχρονοι ψυχολογικοί αγώνες.....	239
11. Μεταβατικές διεκδικήσεις: Αντιμετωπίζοντας την ψυχολογία	259
12. Και τώρα, τι; Αναγνώσματα και εργαλεία	279
Βιβλιογραφία	289
Ευρετήριο όρων.....	329

Πρόλογος για την ελληνική έκδοση Επανάσταση στην ψυχολογία, ξανά και ξανά

Η τρέχουσα πολιτική και οικονομική κρίση φοβίζει τους ανθρώπους. Ο φόβος τους είναι πολύ δικαιολογημένος, αφού πολλοί κινδυνεύουν να χάσουν τις δουλειές τους και έχουν σίγουρα χάσει την εμπιστοσύνη τους στους πολιτικούς. Παρ' όλα αυτά, είναι απαραίτητο στις μέρες μας να εστιάσουμε στον ρόλο ενός ακαδημαϊκού και επαγγελματικού κλάδου που λειτουργεί ως αναπόσπαστο στοιχείο του καπιταλισμού και αποτρέπει τους ανθρώπους από το να αναλάβουν πολιτικοοικονομική δράση για να αντιμετωπίσουν την κρίση. Ο κλάδος αυτός είναι η ψυχολογία. Η ψυχολογία στα πανεπιστήμια και στους κλινικούς χώρους θα σας εξηγήσει πως χρειάζεται να διορθώσετε τις λάθος σκέψεις σας και να αλλάξετε τη συμπεριφορά σας έτσι ώστε να καταφέρετε να είστε ξανά ευτυχημένοι.

Ο κλάδος της ψυχολογίας γεννήθηκε μαζί με τον καπιταλισμό. Στο παραπλανητικό ιστορικό αφήγημα που διηγείται η επιστήμη της ψυχολογίας για τον εαυτό της προκειμένου να εξηγήσει από πού προέρχεται και με τι ασχολείται, επιστρατεύονται συνήθως κάποιες πρώιμες έρευνες ψυχολογίας στη Γερμανία ή κάποιες ακόμα παλαιότερες εικασίες για τη φύση της ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς από την ελληνική φιλοσοφία. Το παρόν βιβλίο αντιτάσσεται σε αυτή την αφήγηση, υποστηρίζοντας ότι, ως επιστήμη, η ψυχολογία βρήκε τον λόγο ύπαρξής της στη διαχείριση της συμπεριφοράς στη βιομηχανία κατά τις αρχές του 20ού αιώνα και διεύρυνε το πεδίο της εστιάζοντας στη νόηση και το συναίσθημα εντός και εκτός της εργασίας –στον «ελεύθερο χρόνο», ως εάν αυτός να αποτελούσε το συμπλήρωμα της εργασίας– καθώς ο αιώνας προχωρούσε.

Τα υπόλοιπα ζητήματα με τα οποία ασχολείται ο κλάδος, δεν έχουν, ως επί το πλείστον, σκοπό να μας μετατρέψουν σε καλούς, πειθήνιους εργατές, αλλά στην πραγματικότητα συμβάλλουν έμμεσα στη διασφάλιση του ότι θα είμαστε καλοί, πειθήνιοι πολίτες στις «κοινότητες» μας, υγιείς και ευτυχημένοι στις «σχέσεις» μας και ότι θα νιώθουμε ασφάλεια και άνεση στις δικές μας, ξεχωριστές «ταυτότητες». Με άλλα λόγια, η ψυχολογία ορίζει και ρυθμίζει την ψυχολογία μας έξω από τον χώρο εργασίας, έχοντας ακριβώς ως στόχο το να διασφαλίσει ότι θα σηκωθούμε το πρωί και θα πάμε στη δουλειά, και ότι, εφόσον μας πετάξουν στον εφεδρικό στρατό της εργασίας –στην ανεργία– θα κάνουμε πολλά περισσότερα από το να περιμένουμε υπομονετικά για την ευκαιρία να εργαστούμε ξανά. Η επιστήμη της ψυχολογίας εγγυάται ότι θα πασχίζουμε με

αγωνιώδη και ανταγωνιστικό τρόπο να είμαστε αρεστοί σε έναν πιθανό εργοδότη, και στη συνέχεια θα είμαστε ευγνώμονες αν αγοράσει την εργασία μας έστω και για μία ημέρα.

Η συνέργεια που η ψυχολογία προσφέρει στον καπιταλισμό εγείρει ένα ουσιώδες ερώτημα σχετικά με τις δυνατότητες που υπάρχουν σήμερα για κριτική εργασία μέσα και ενάντια στην εν λόγω επιστήμη. Εάν, όπως προείπαμε, η ψυχολογία γεννήθηκε μαζί με τον καπιταλισμό, λειτουργώντας ως πιστός του υπηρέτης όλα αυτά τα χρόνια, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως θα αποσυντεθεί πραγματικά όταν έρθει το τέλος του καπιταλισμού; Επίσης, ένα ερώτημα που είναι ακόμα μεγαλύτερης σημασίας για όσους μάχονται ενάντια στον καπιταλισμό αφορά το πώς πρέπει να αντιμετωπίσουμε την ψυχολογία ως βασικό φορέα ενός εκμεταλλευτικού «καθεστώτος αλήθειας»: τι πρέπει να κάνουμε σήμερα για να επισπεύσουμε το τέλος της ψυχολογίας, έτσι ώστε οι πολλές παραλλαγές της καθημερινής μας ψυχολογίας να καταφέρουν να αναπτυχθούν σε έναν άλλο εφικτό κόσμο πέρα από τον ορίζοντα του καπιταλισμού; Αυτό ακριβώς το ερώτημα που προκύπτει με την κρίση του καπιταλισμού επιχειρούν να συρράψουν οι ιδεολογικές δυνάμεις που υποστηρίζει η ψυχολογία – και που με τη σειρά τους τροφοδοτούν τον κλάδο καθιστώντας τον ισχυρότερο και αυξάνοντας την επιρροή του. Ποια είναι όμως η ατζέντα εδώ;

Υπάρχουν τρεις διαστάσεις σε αυτήν την ατζέντα. Η πρώτη είναι ο ατομικισμός στον οποίο στηρίζεται η ψυχολογία. Αυτός ο ατομικισμός απογυμνώνει την ανθρώπινη δραστηριότητα από τις σχεσιακές πτυχές της, οι οποίες επανεισάγονται αργότερα με τη μορφή «μεταβλητών». Με αυτόν τον τρόπο, προδίδεται η ίδια η ατομικότητα της ανθρώπινης εμπειρίας, η οποία αντλεί τη σημασία και την αξία της από ιστορίες αλληλεπίδρασης με άλλους ανθρώπους. Η δεύτερη διάσταση είναι η ουσιοκρατία κατά την οποία διάφορα γνωρίσματα της ανθρώπινης δραστηριότητας διαχωρίζονται μεταξύ τους, έτσι ώστε να καταστεί εφικτή η κατηγοριοποίηση και το ραφινάρισμά τους μέσα σε ένα ψυχολογικό μοντέλο περί ατόμου. Ως εκ τούτου, αυτή η ουσιοκρατία οργανώνει διάφορες εξηγήσεις για τα πράγματα που μπορούν και δεν μπορούν να κάνουν οι άνθρωποι βάσει σταθερών μηχανισμών ή διαδικασιών.

Η τρίτη διάσταση είναι η κανονικοποίηση, η οποία λειτουργεί μέσω αναπαραστάσεων για τους ανθρώπους που παρουσιάζονται ως καθολικές, και οι οποίες συνήθως καταλήγουν στο να επιβεβαιώνουν την ανωτερότητα της κουλτούρας από την οποία προέρχονται. Στις μέρες μας, αυτό συνήθως επιβεβαιώνει την ανωτερότητα της αγγλοαμερικάνικης κουλτούρας, στην οποία η ψυχολογία είναι ιδιαίτερος ισχυρή και από την οποία παγκοσμιοποιείται.

Έτσι, η ψυχολογία ορίζει ποιιοί άνθρωποι είναι μη κανονικοί, λειτουργώντας στο πλευρό της ψυχιατρικής –σε κάποια μέρη του κόσμου ακόμα και της ψυχανάλυσης– συχνά με την ενεργό συμμετοχή ψυχοθεραπευτών και συμβούλων που θα ήθελαν πολύ να τους παίρνουν σοβαρά υπόψη οι ψυχολόγοι ως μέρος ενός μηχανισμού,¹ του ψ-σμπλέγματος, και ως μέρος μιας διαδικασίας ψυχολογιοποίησης.

Η ψυχολογιοποίηση λειτουργεί μέσω μιας βιωματικής προσκόλλησης σε ψυχολογικές εξηγήσεις, όχι μόνο για ό,τι συμβαίνει στο κάθε άτομο, αλλά επίσης για όσα συμβαίνουν στην κοινωνία. Προγράμματα συμβουλών και *makeover* στην τηλεόραση ενισχύουν αυτές τις εξηγήσεις και ωθούν τους ανθρώπους να τις βιώνουν σαν να υπάρχουν βαθιά μέσα τους. Υπό αυτή την έννοια, η γλώσσα της ψυχολογίας αντικαθιστά τις πολιτικές ερμηνείες, περιορίζοντας τα περιθώρια ελιγμού και, ακόμα περισσότερο, περιορίζοντας την κοινωνική αλλαγή.

Όταν κάποιος αναρωτιέται τι ήταν αυτό που προκάλεσε στον τραπεζίτη μια κρίση εμπιστοσύνης ή όταν κανείς πιστεύει ότι πρέπει να αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται και νιώθει ως λύση στην κρίση, τότε ενστερνίζεται και συμμετέχει σε αυτήν την ψυχολογιοποίηση. Η ψυχολογιοποίηση αποτελεί ένα ισχυρό ιδεολογικό τέχνασμα, και γι' αυτόν τον λόγο μια εναλλακτική απέναντι στον καπιταλισμό οφείλει να περιλαμβάνει και μια εναλλακτική απέναντι στην ψυχολογιοποίηση.

Αρκεί να προσέξουμε ότι όσο εντείνεται η κρίση τόσο περισσότερο αυξάνεται η συμμετοχή και ενισχύεται ο ρόλος της ψυχολογίας σε αυτή: τόσο περισσότερο η ψυχολογία εμφανίζεται ως ένας πολιτικός παράγοντας που προωθεί μία ιδεολογική ατζέντα κομβικής σημασίας για την επιβίωση του καπιταλισμού. Για παράδειγμα, μας λένε ότι οι άντρες και οι γυναίκες ξεχειρώνονται εξαιτίας της «επιθετικότητας» που βρίσκεται βαθιά μέσα τους και η οποία είναι ενστικτώδης ή λιμπιντική (αυτό που έχει σημασία είναι ότι οι παραπάνω ερμηνείες διατυπώνονται με ψυχολογικούς όρους). Η αργή και δηλητηριώδης ενστάλαξη της ψυχολογικής ιδεολογίας μάς εξηγεί τι είναι διαφορετικό όσον αφορά τους άντρες και τις γυναίκες, έτσι ώστε να παθολογικοποιεί την πολιτική δραστηριότητα και των μεν και των δε με τον δικό της ιδιαίτερο τρόπο, παθολογικοποιώντας και εκείνους/ες που αρνούνται να γίνουν πραγματικοί «άντρες» ή πραγματικές «γυναίκες».

1. Πρόκειται για τον γαλλικό όρο του Φουκώ, «dispositif» που, σύμφωνα με τον ίδιο (Foucault, 1980), σηματοδοτεί «ένα ετερογενές σύνολο που αποτελείται από λόγους, θεσμούς, αρχιτεκτονικά σχήματα, κανονιστικές αποφάσεις, νόμους, διοικητικά μέτρα, επιστημονικές θέσεις, φιλοσοφικές, ηθικές και φιλανθρωπικές προτάσεις – τόσο, δηλαδή, το λεχθέν όσο και το ανεπίπωτο. Αυτού του είδους είναι τα στοιχεία του μηχανισμού (dispositif)» (Foucault, 1980, σ. 194). [Σ.τ.Μ.]

Η φιλελεύθερη ανησυχία για το τι θα γίνει αν οι άνθρωποι ξεφύγουν από τις προκαθορισμένες θέσεις τους λαμβάνει περαιτέρω ψυχολογική υποστήριξη στις δημοφιλείς εξηγήσεις της ξενοφοβίας που εντοπίζουν σε αυτή μια παράλογη, ζηλότυπη οργή απέναντι στους «άλλους», παθολογικοποιώντας ταυτόχρονα μία συλλογική απάντηση απέναντι στον ρατσισμό (ο κλάδος της ψυχολογίας απεχθάνεται κάθε είδους πλήθη). Εκείνοι που δεν αποδέχονται μια «ψυχολογική» εξήγηση παθολογικοποιούνται (οι ψυχολόγοι εξάλλου συμπαθούν ιδιαίτερα όσους μιλούν μόνο με ψυχολογικούς όρους).

Επομένως, όταν ο καπιταλισμός βρίσκεται σε κρίση, οι ψυχολόγοι δεν μπορούν να δεχτούν ότι αυτή η «κρίση» μπορεί να αποτελεί ένα σημείο καμπής, επειδή ερμηνεύουν την κρίση με ψυχολογικούς όρους, ως μια «προσωπική» ή «συναισθηματική» κρίση, ως κάτι που χρειάζεται να επιλυθεί στο επίπεδο του ατόμου. Η κρίση αναδεικνύει τα τεκτονικά ρήγματα της κοινωνίας και μπορούμε να δούμε πιο καθαρά ποιοι άνθρωποι γίνονται πλουσιότεροι και ποιοι την πληρώνουν. Ως εκ τούτου, η ψυχολογία γίνεται ένα ιδεολογικό εργαλείο που είναι όλο και πιο σημαντικό προκειμένου να συγκαλυφθούν αυτές οι ρωγμές στο κοινωνικό, και να αποδοθεί το φταίξιμο στα θύματα. Από την άλλη πλευρά, η κρίση οδηγεί πράγματι το κάθε άτομο σε προσωπική συναισθηματική σύγχυση και οδύνη, και το ψυχολογικό πεδίο της ύπαρξής μας αποτελεί έναν από τους χώρους όπου εκτυλίσσονται οι κοινωνικές αντιφάσεις. Επομένως, η ψυχολογική μας εμπειρία μπορεί επίσης να λειτουργήσει ως ένας ιδεολογικός μηχανισμός ανεξάρτητα από αυτά που θα αποφασίζαμε σε συνειδητό επίπεδο, ενώ το αίσθημά μας ότι όλο αυτό το χάος βρίσκεται βαθιά μέσα μας μπορεί να μας παραλύσει και να μας κάνει επιρρεπείς στο δηλητήριο του φασισμού που εκκρίνει η οικονομία για να υπερασπιστεί τον εαυτό της και την ατομική ιδιοκτησία.

Αυτό το βιβλίο σκιαγραφεί το περίγραμμα της ψυχολογίας ως επιστήμης προκειμένου να καταφέρουμε να αντισταθούμε σ' αυτήν. Προσπαθεί, επίσης, να δείξει πώς κάποιες ιδέες του κλάδου εισέρχονται στην καθημερινή μας ψυχολογία, έτσι ώστε να μπορέσουμε να τις αντιμετωπίσουμε, και να βρούμε στην κρίση ένα σημείο καμπής, μία στροφή στη δράση για να αντικαταστήσουμε την αλλοτριωτική ατζέντα της ψυχολογίας με την πολιτική –ή ακόμα και με την ψυχολογική– χειραφέτηση.

Η ψυχολογία παράγει τη δική της περιορισμένη ανθρωπιστική εναλλακτική στη συμβουλευτική

Στο πεδίο της, η ψυχολογία διαθέτει τη δική της εκδοχή ολιστικού και ισορροπημένου γκουρού που συνήθως ζει στο εξωτερικό και προσφέρει φώτιση στους ακόλουθους και στους επισκέπτες. Η δυτική ψυχολογία επινόησε τον δικό της λευκό, σοφό άνδρα στη μορφή του Καρλ Ρότζερς, που είναι ενάρετος σαν τον Μαχάτμα Γκάντι και διαθέτει ενσυναίσθηση για τα δεινά των άλλων. Πρόκειται για έναν σύγχρονο άγιο. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν σοβαρά προβλήματα σ' αυτήν την «ανθρωπιστική» ψυχολογία, που λειτουργεί σαν μια ψυχολογιοποιημένη πνευματικότητα στο πλαίσιο της δυτικής ψυχολογικής παράδοσης και διαφόρων γειτονικών προσεγγίσεων συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας, που η ψυχολογία έχει προσπαθήσει να κατοχυρώσει ως δικές της.⁴⁵

Ο Ρότζερς χαιρεί υψηλής εκτίμησης ως ένας κλινικός ψυχολόγος που εστιάζει στην ατομική διορατικότητα

Σε αντίθεση με πολλές ηγετικές φυσιογνωμίες των αμερικάνικων πραγματιστικών γνωστικών θεραπειών που είχαν αρχικά εκπαιδευτεί ως ψυχαναλυτές και μετέπειτα αυτομόλησαν στην ψυχολογία, ο Ρότζερς είχε λάβει την αρχική του εκπαίδευση στην κλινική ψυχολογία. Αποτελεί λοιπόν το ιδανικό συμπλήρωμα στην κυρίαρχη ψυχολογία, επειδή βρίσκει τον τρόπο να αντιμετωπίσει την κατάσταση απομόνωσης του εξατομικευμένου και απομονωμένου ατόμου σαν μία αρετή. Η αρχική εξάρτηση του ατόμου από έναν και μόνο φροντιστή στο πλαίσιο της πυρηνικής οικογένειας είναι επίσης κάτι που εξυμνείται, καθώς η μητέρα είναι εκείνη που θα προσφέρει την αναγκαία ασφάλεια και αίσθηση αυτοεκτίμησης ώστε το άτομο να αρχίσει το ταξίδι, να πορευτεί στον κόσμο και να λάβει την αναγνώριση των άλλων.⁴⁶

Η πορεία ανάπτυξης που χαράζει ο Ρότζερς οδηγεί από μια κατάσταση αρχικής χάριτος, την «άνευ όρων θετική αποδοχή» από τη μητέρα, σε μια

45. Η ανάπτυξη της συμβουλευτικής ψυχολογίας στις ΗΠΑ συνδέεται πιο στενά με την κυρίαρχη ψυχολογία απ' ό,τι στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου, αν και υπήρχαν κάποια προβλήματα με την άσκηση της συμβουλευτικής ψυχολογίας, ορισμένες εννοιολογικές συζητήσεις υπήρξαν στην πραγματικότητα πολύ ριζοσπαστικές (βλ., π.χ., Woolfe κ.ά., 2003).

46. Παρατηρείται εδώ ένας αισιόδοξος μετασχηματισμός των ιδεών του Χέγκελ. Ο Ρότζερς αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα της ψυχολογιοποίησης των φιλοσοφικών ιδεών (βλ. Pinkard, 2000).

κατάσταση «ασυμφωνίας» και δυστυχίας στην οποία βρίσκονται τα άτομα μέχρι να συνειδητοποιήσουν ότι οι απαντήσεις βρίσκονται μέσα τους. Ο ψυχολόγος που έχει εκπαιδευτεί στις ροτζεριανές ανθρωπιστικές αρχές θα προσφέρει, ως εκ τούτου, αυτή την «άνευ όρων θετική αποδοχή» ως βασική προϋπόθεση της θεραπείας μέσω της οποίας οι πελάτες θα ξαναβρούν τον εαυτό τους. Η «άνευ όρων θετική αποδοχή» που υπόσχονται ο Ρότζερς και οι ροτζεριανοί θεραπευτές συμβάλλει έτσι στην κανονικοποίηση συγκεκριμένων μορφών ανάπτυξης.⁴⁷ Πρόκειται για το πιο πεζό παραμύθι της ατομικιστικής δυτικής κοινωνίας, το οποίο, αν και αναγνωρίζει ότι οι σχέσεις μας με τους άλλους είναι καθοριστικής σημασίας για να γίνουμε ο πραγματικός μας εαυτός, μας διαβεβαιώνει ότι μπορούμε να βρούμε τη φώτιση χωρίς να αμφισβητήσουμε την κοινωνικά δομημένη φύση αυτών των σχέσεων.

Οι βασικοί όροι της θεραπείας προϋποθέτουν μια ανέφικτη απόσπαση από τις σχέσεις εξουσίας

Στην ψυχολογία οι πειραματικές μεθοδολογίες προϋπέθεταν τη ρητή εξαπάτηση και χειραγώγηση των υποκειμένων. Γι' αυτό, υπήρχε μεγάλος προβληματισμός για το πώς θα μπορούσε να δικαιολογηθεί αυτή η εξαπάτηση, έτσι ώστε το επίπεδο της «αυτοεκτίμησης» του «υποκειμένου» να είναι στο τέλος το ίδιο όπως και στην αρχή του πειράματος. Ο ροτζεριανός σύμβουλος ή θεραπευτής, συχνά ένας συγκαλυμμένος ψυχολόγος που έχει αναμφίβολα ψυχολογιοποιήσει την εντύπωση που έχουμε για το τι σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος, βρίσκεται σε ακόμα πιο περιέργη θέση. Οφείλει να δείχνει γνησιότητα, ζεστασιά και ενσυναίσθηση σε καθετί εσφαλμένο και κακόβουλο διατυπώνουν οι πελάτες, ευελπιστώντας ότι εκείνοι θα φτάσουν τελικά σε μια κατανόηση που χαρακτηρίζεται από περισσότερη γνησιότητα, ζεστασιά και μεγαλύτερη ενσυναίσθηση για τους άλλους.⁴⁸

Μια τέτοια θεραπευτική τεχνική δεν μπορεί παρά να είναι προσποιητή και να παρασύρει τον ροτζεριανό θεραπευτή στην υποκρισία –όσο καλο-

47. Στο Chantler (2004: 2005) περιλαμβάνονται κάποιες προσπάθειες αντιμετώπισης του ρατσισμού στην ψυχοθεραπεία μέσω ενός αναστοχασμού των περιορισμών μιας αυστηρά ροτζεριανής προσέγγισης. Βλ. επίσης Chantler (2006) για μια εξέταση των ζητημάτων εξουσίας σε αυτή την προσέγγιση.

48. Ο Masson (1990) επισημαίνει τα πολιτικά προβλήματα που υπάρχουν στη ροτζεριανή θεραπεία. Για κάποια επιχειρήματα που προέρχονται από την παράδοση της κοινοτικής ψυχολογίας και τα οποία υποστηρίζουν ότι η ψυχοθεραπεία είναι άωφελη βλ. Albee (1990). Για μια μαρξιστική συζήτηση της ψυχοθεραπείας βλ. Cohen (1986).

7. Επαγγελματική ενδυνάμωση: Οι καλοί πολίτες

Πολλοί ψυχολόγοι είναι διατεθειμένοι να αναγνωρίσουν ότι ο κλάδος πάσχει από ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα, ορισμένοι μάλιστα θέλουν να προσπαθήσουν να κατανοήσουν τα αίτιά του. Κάποιοι είναι ριζοσπάστες ή ακόμα και ακτιβιστές που θέλουν να ανακαλύψουν διάφορους εποικοδομητικούς τρόπους χρήσης της ψυχολογίας. Ωστόσο, η ψυχολογία είναι ένας λαβύρινθος αντιπαραθέσεων σχετικά με τη φύση των αντικειμένων και των υποκειμένων που μελετούνται και για τον τρόπο με τον οποίο θα αποκτήσουμε περισσότερη γνώση, ενώ υπάρχουν και ατέρμονες διαμάχες μεταξύ εκείνων που αναζητούν προοδευτικές εναλλακτικές. Έτσι, οι καλόπιστοι συχνά χάνονται μέσα σε ανώφελες αναζητήσεις. Αυτό το κεφάλαιο επιχειρεί μια κριτική επισκόπηση των αδιεξόδων και των ψευδοεναλλακτικών που αναλώνουν την ενέργεια όσων πιστεύουν ότι η ψυχολογία μπορεί να διορθωθεί. Θα ισχυριστούμε ότι η ψυχολογία, ως ένας μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου, δεν είναι σε θέση να «ενδυναμώσει» τους ανθρώπους και ότι οι εναλλακτικές προτάσεις του κλάδου συχνά καταλήγουν να ενδυναμώνουν μόνο τους ψυχολόγους.

Στην αμερικάνικη ψυχολογία υπάρχει μια δελεαστική μεταστροφή που τονίζει τα θετικά

Ακόμα και οι συμβατικοί ψυχολόγοι παραδέχονται ότι η επιστήμη της ψυχολογίας έχει προβλήματα, και συνήθως είναι τόσο φιλελεύθεροι και δημοκράτες που δέχονται να ακούσουν τις εναλλακτικές φωνές. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο της φιλελεύθερης αμερικάνικης ψυχολογίας υπάρχει μια όλο και δημοφιλέστερη αντίληψη που υποστηρίζει ότι ο κλάδος υπήρξε υπερβολικά αρνητικός προς τους ανθρώπους και ότι η ψυχολογία σήμερα πρέπει να τονίζει τα θετικά.¹

---

1. Αυτό συμβαίνει στο πλαίσιο μιας αλλαγής του προσανατολισμού της Αμερικάνικης Ψυχολογικής Εταιρείας (APA) από την ακαδημαϊκή έρευνα στο εφαρμοσμένο έργο, κάτι που συμβάλλει ακόμα περισσότερο στη διεύρυνση του «χάσματος μεταξύ επιστήμονα και επαγγελματία ψυχικής υγείας», και πλέον το επάγγελμα το κατευθύνουν οι «επαγγελματίες ψυχικής υγείας» (βλ., π.χ., Rice, 1997). Για παράδειγμα, καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες ώστε να αποκτήσουν το δικαίωμα συνταγογράφησης φαρμάκων για ψυχολογικά προβλήματα και θέλουν να πουλούν την ψυχολογία με έναν τρόπο που θα ωθήσει όλο και περισσότερους να πάρουν στα σοβαρά τους ψυχολόγους. Για ένα επιχειρήμα ενάντια σε αυτή την τάση βλ. Holzman (1999).

11. Μεταβατικές διεκδικήσεις: Αντιμετωπίζοντας την ψυχολογία

Η επιστήμη της ψυχολογίας αποτελεί μέρος ενός εκτεταμένου δικτύου θεωριών και τεχνικών που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε και συμπεριφερόμαστε, και το οποίο συχνά λειτουργεί ως ένας μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου. Αυτό το εκτεταμένο δίκτυο έχει αποκτήσει τόση δύναμη στην καπιταλιστική κοινωνία που μοιάζει πλέον αδύνατον να ξεφύγουμε.

Ενώ οι διάφορες νέες εκδοχές αυτής της ψυχολογικής ψευδοεπιστήμης διατείνονται ότι αποφεύγουν την «ψυχολογική μπουρδολογία», οι θιασώτες τους επιμένουν ότι πρέπει να δουλέψουμε με όσα είναι δεδομένα για τον άνθρωπο.¹ Είτε πρόκειται για κάποια εργαστηριακή έρευνα που είναι αναγνωρισμένη από τις κυρίαρχες ψυχολογικές εταιρείες είτε για κάποια *new age* pop-ψυχολογία που πλασάρεται σαν μια εναλλακτική που θα μας απαλλάξει από το στρες ή θα μας βοηθήσει να ανακαλύψουμε το εσώτερο δυναμικό μας, εντοπίζουμε την ίδια συντηρητική αντίληψη: επιδιορθώστε το άτομο και θα επιλύσετε τα κοινωνικά δεινά. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν πραγματικές εναλλακτικές απέναντι στην ψυχολογία. Αυτό το κεφάλαιο προσφέρει διάφορες πολιτικές οπτικές, εντός της ψυχολογίας και ενάντια σε αυτήν, εναλλακτικές που αναπτύχθηκαν σε συνεργασία με τα άτομα που χρησιμοποιούν τις ψυχολογικές υπηρεσίες. Στο παρόν κεφάλαιο διατυπώνεται επίσης μια σειρά διεκδικήσεων που θέτουν την κοινωνική αλλαγή στην ατζέντα της ψυχολογικής πρακτικής. Το έργο με το οποίο καταπιανόμαστε εδώ είναι διττό και πρέπει να συνδεθεί με διαλεκτικό τρόπο, έτσι ώστε η κάθε πλευρά να αντλήσει δύναμη από την άλλη, και να την αμφισβητήσει. Ο τακτικός και στρατηγικός χαρακτήρας των «μεταβατικών» διεκδικήσεων που αρθρώνουμε πρέπει να έχει ως στόχο να μας οδηγήσει στα όρια της ψυχολογίας, δίνοντάς μας τη δυνατότητα να φανταστούμε πώς θα ήταν η ζωή χωρίς αυτή.²

1. Ένα παράδειγμα είναι το Mindfields College στο Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο ισχυρίζεται ότι διδάσκει «την πρακτική εφαρμογή της υγιούς ψυχολογικής γνώσης», και το οποίο έχει στην προσούρα του τη φράση: «Δουλεύοντας με τις έμφυτες ανθρώπινες ανάγκες. Χωρίς ψυχολογικές μπουρδολογίες!» Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η συνεργασία του με το Human Givens Institute επιτρέπει σε αυτό το «κολέγιο» να προσφέρει μια σειρά μαθημάτων τα οποία παραδίδουν καλοπροαίρετοι άνθρωποι, που επιθυμούν να αποκομίσουν κέρδη από την ψυχολογία, διακρινόμενοι από αυτό που παράγουν τα ακαδημαϊκά τμήματα και οι σχολές της κυρίαρχης ψυχολογίας.

2. Στο ιδρυτικό πρόγραμμα της Τέταρτης Διεθνούς, ο Λέων Τρότσκι (1938) ενσωμάτωσε μια σειρά «μεταβατικών διεκδικήσεων» προκειμένου να επεκτείνει την ανάλυση των Μαρξ και Ένγκελς (1965) στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο. Οι μεταβατικές διεκδικήσεις αποτελούν λογικά αιτήματα, όπως για παράδειγμα το αίτημα υπέρ μιας αναλογικής κλίμακας μισθών ή του ανοίγματος των λογιστικών βιβλίων των εταιρειών, που λειτουργούν σύμφωνα με δύο τρόπους: αφενός, δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο του καπιταλισμού, με αποτέλεσμα να μας οδηγούν σε και πέρα απ' τα όρια αυτού που είναι

καταναλώνουν ψυχολογία ως απλά ανυπεράσπιστα θύματα παραβλέπει τον τρόπο με τον οποίο οι ψυχολογικές εξηγήσεις εμποτίζουν τη σύγχρονη κοινωνία. Η ψυχολογική κουλτούρα διεισδύει στην καθημερινή ζωή των επαγγελματιών και των ακαδημαϊκών ψυχολόγων, με αποτέλεσμα να πιστεύουν και αυτοί τις απατηλές εξηγήσεις και λύσεις που προσφέρει ο κλάδος όσο και οι υπόλοιποι άνθρωποι, στους οποίους τις προσφέρουν. Όλοι μας «χρησιμοποιούμε» την ψυχολογία και χρησιμοποιούμαστε από αυτή σε διάφορες στιγμές της ζωής μας. Συνεπώς, το ερώτημα είναι πώς μπορούμε να βρούμε τα μέσα και τους πόρους για να χειριστούμε αυτή την κατάσταση, έτσι ώστε να υπερβούμε αυτά που προσφέρει η ψυχολογία. Πρέπει λοιπόν να διατυπώσουμε ένα πρώτο σύνολο μεταβατικών διεκδικήσεων οι οποίες, αντί να θυματοποιούν όσους χρησιμοποιούν τις ψυχολογικές υπηρεσίες, να τους θεωρούν ως αυτόνομα δρώντα υποκείμενα, ικανά να αντισταθούν στην ψυχολογία και να επωφεληθούν από αυτή τη διαδικασία.

1. Το δικαίωμα άρνησης κάποιου να υποβληθεί σε σωματικές θεραπείες για «ψυχολογικά» προβλήματα

Οι σωματικές θεραπείες, δηλαδή η λοβοτομή, η λευκοτομή, το ηλεκτροσόκ και η ψυχοφαρμακολογία, στηρίζονται σε μια θεώρηση της ανθρώπινης δυσφορίας, την οποία δεν αποδέχεται η πλειονότητα των ψυχολόγων. Αυτές οι θεραπείες χρησιμοποιούνται όταν οι ψυχολόγοι αδυνατούν να θεραπεύσουν ένα περιστατικό και μεταφέρουν την ευθύνη στους γιατρούς, οι οποίοι γνωρίζουν ακόμα λιγότερο τον ανθρώπινο ψυχισμό. Πέρα απ' το ότι δεν αντιμετωπίζουν τις «αιτίες» των ψυχολογικών προβλημάτων, οι θεραπείες συχνά επιδεινώνουν τις ψυχικές διεργασίες. Μερικές φορές, η χρήση φαρμάκων σταθεροποιεί τα άτομα και τα βοηθάει να ηρεμήσουν έτσι ώστε να μπορέσουν να σκεφτούν πάνω σε αυτό που τους συμβαίνει. Παρ' όλα αυτά, καμία απ' αυτές τις θεραπείες δεν είναι «ψυχολογική», και οι ψυχολόγοι μπορούν σε συνεργασία με τους χρήστες των ψυχολογικών υπηρεσιών να τις αρνηθούν.⁷

7. Οι «δημοκρατικοί ψυχίατροι» στην Τεργέστη ήξεραν ότι μπορούσαν να μειώσουν τη φαρμακευτική αγωγή όταν δεν την χρησιμοποιούσαν πλέον για να «θεραπεύσουν» ασθενείς. Παρ' όλα αυτά, ήταν ακόμα αναγκασμένοι να κάνουν διαγνώσεις προκειμένου να καταφέρουν να πάρουν επιχορηγήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τα κοινοτικά κέντρα ψυχικής υγείας που διατηρούσαν. Το βασικό πρόβλημα ήταν το να διασφαλιστεί ότι οι άνθρωποι θα σταματούσαν τα φάρμακα όταν θα είχαν ολοκληρώσει τη θεραπεία τους (βλ. Ramon και Giannichedda, 1989).

2. Διαφάνεια όσον αφορά το σκεπτικό με βάση το οποίο εφαρμόζονται οι ψυχολογικές θεραπείες

Τα προγράμματα θεραπείας που εφαρμόζονται στα άτομα χωρίς την εν επιγνώσει συναίνεσή τους, είναι σίγουρα καταπιεστικά. Η καταπιεστική τους λειτουργία εξαλείφει τις ικανότητες αναστοχασμού όσων υποβάλλονται σε αυτές τις θεραπείες, μετατρέποντάς τες σε μηχανισμούς, ενώ δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη μετατροπή των ανθρώπων από υποκείμενα σε αντικείμενα. Κάθε ψυχολογική θεραπεία οφείλει να προσφέρει τη δυνατότητα στο άτομο να αποφασίζει αν θέλει να συμμετάσχει σε αυτήν, όπως επίσης και μια λεπτομερή εξήγηση των πιθανών της επιπτώσεων. Επιπλέον, οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας οφείλουν να προβαίνουν σε μια συμφωνία από την αρχή της θεραπείας, όσον αφορά την κοινοποίηση των σημειώσεων που θα κρατήσουν κατά τη διάρκεια της συμβουλευτικής ή της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας, και οι οποίες θα τους βοηθήσουν να καταλάβουν την κάθε περίπτωση. Οφείλουμε λοιπόν να διεκδικήσουμε το δικαίωμα του ατόμου να γνωρίζει από την αρχή τι μπορεί να περιλαμβάνει η θεραπεία, καθώς και τις διαγνωστικές ταμπέλες που οι ψυχολόγοι θα κοινοποιήσουν σε άλλους επαγγελματίες ψυχικής υγείας.⁸

3. Να μην υπάρχει μια συμφωνημένη «σωστή» ορολογία για τα ψυχολογικά φαινόμενα

Οι περιγραφές των διάφορων πλευρών της συμπεριφοράς, του σκέπτεσθαι και του αισθάνεσθαι, που προσφέρουν οι ψυχολόγοι ποικίλλουν ανάλογα με τα μοντέλα που χρησιμοποιούν, τα οποία με τη σειρά τους στηρίζονται και τροφοδοτούν τον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτούμε τον εαυτό μας στην καθημερινή ζωή. Αυτή η ποικιλομορφία των ερμηνευτικών πλαισίων αποτελεί δυνητικά μια πηγή δύναμης, η οποία χρήζει υπεράσπισης και περαιτέρω ανάπτυξης, έτσι ώστε να τεθεί υπό αμφισβήτηση η χρήση διαφόρων ταμπελών. Έχουμε πλήρες δικαίωμα και κυριότητα στο να περιγράψουμε τους εαυτούς μας, είτε ως «τρελούς», «queen» ή «νευρολογικά διαφορετικούς». Υπό αυτή την έννοια, τα ζώδια αποτελούν τόσο έγκυρες περιγραφές για το ποιο είμαστε όσο τα «χαρακτηριστικά της προσωπικότητας», και γι' αυτό η διεκδίκηση και

8. Για μια ανάλυση του έργου της αφηγηματικής θεραπείας που χρησιμοποιεί «ιστορικό σημειώσεων», βλ. Simblett (1997). Όσον αφορά το πώς μπορούν να συμφωνηθούν με δημοκρατικό τρόπο τα συμπεριφοριστικά προγράμματα για την αντιμετώπιση καταστάσεων όπως οι φοβίες βλ. Goldiamond (1974).